

Voor dit examen zijn maximaal 57 punten te behalen; het examen bestaat uit 29 vragen. Voor elk vraagnummer is aangegeven hoeveel punten met een goed antwoord behaald kunnen worden. Voor de uitwerking van vraag 21 is een uitwerkbijlage toegevoegd.

Als bij een vraag een verklaring, uitleg of berekening gevraagd wordt, worden aan het antwoord geen punten toegekend als deze verklaring, uitleg of berekening ontbreekt.

Geef niet meer antwoorden (redenen, voorbeelden e.d.) dan er worden gevraagd. Als er bijvoorbeeld twee redenen worden gevraagd en je geeft meer dan twee redenen, dan worden alleen de eerste twee in de beoordeling meegeteld.

Opgave 1

Werklozen stromen in en uit

In een land bestaat werkloosheid. Dat betreft echter niet steeds dezelfde mensen.

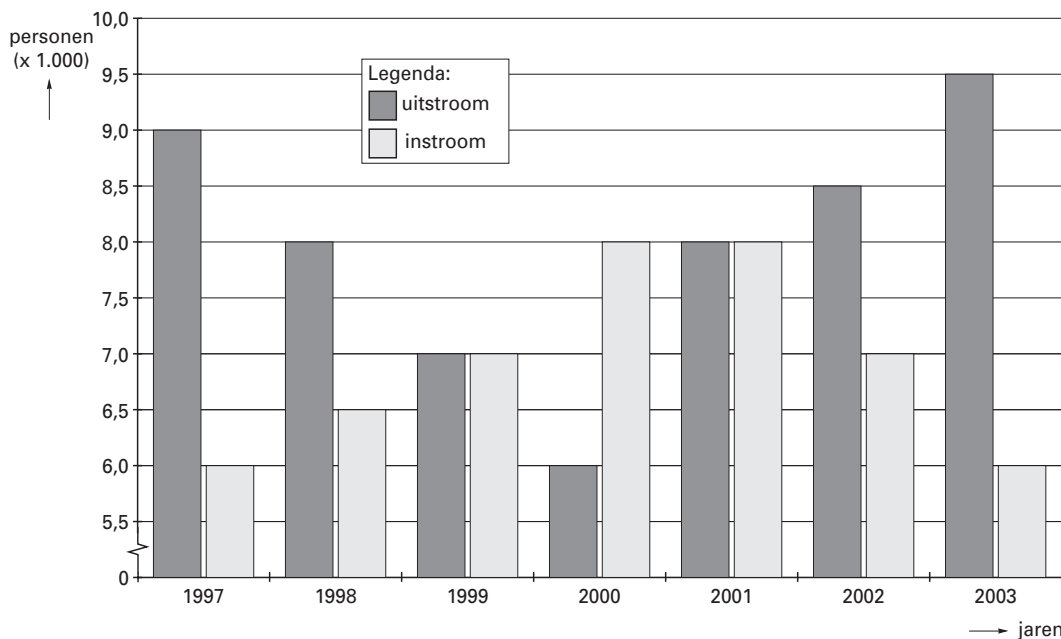
Zoals figuur 1 laat zien vindt een deel van de werklozen werk (de uitstroom), terwijl andere mensen juist werkloos worden (de instroom).

figuur 1

In figuur 2 zijn cijfers betreffende de instroom en uitstroom in dit land weergegeven. Deze cijfers geven informatie over de conjuncturele situatie in dit land.

figuur 2

- 2p **1** Was eind 2001 de werkloosheid groter dan, kleiner dan of gelijk aan de werkloosheid begin 2001? Verklaar het antwoord.
- 2p **2** Kan uit figuur 2 worden afgeleid hoeveel personen eind 2003 werkloos waren? Verklaar het antwoord.
- 2p **3** Wijzen de cijfers in figuur 2 voor de jaren 2001 tot en met 2003 op een economische opleving of op een economische neergang? Verklaar het antwoord.

Opgave 2

Dollarkoers op drift

Het Europese bedrijf Conotech koopt in de Verenigde Staten van Amerika (VS) elektronica-producten die in de eurolanden worden verkocht. Conotech moet de leveranciers in dollars betalen.

Het Europese bedrijf Voltax produceert fotomaterialen die op de Amerikaanse markt worden verkocht. De afnemers moeten Voltax in euro's betalen.

Zowel Conotech als Voltax ondervinden gevolgen van de ontwikkeling van de koers van de dollar.

In een bepaald jaar dreigt de inflatie in de VS toe te nemen waarop de Amerikaanse centrale bank reageert met een aanpassing van de rentetarieven. De Europese Centrale Bank (ECB) ziet in dat jaar geen reden de rente te veranderen. In het begin van dat jaar bedraagt de dollarkoers € 1,10 en aan het einde van dat jaar € 1,18. Deskundigen schrijven deze koersstijging van de dollar toe aan het gevoerde rentebeleid.

De inflatiedreiging in de VS heeft geleid tot een ...(1)... van de rente in de VS, waardoor beleggen in de VS ...(2)... werd en op de valutamarkt ...(3)... dollars toenam, zodat de dollar ...(4)....

2p 4 Wat moet in plaats van de cijfers worden ingevuld om een economisch correcte tekst te krijgen?

bij (1) verhoging / verlaging

bij (2) aantrekkelijker / minder aantrekkelijk

bij (3) de vraag naar / het aanbod van

bij (4) apprecieerde / deprecieerde

2p 5 Leg uit dat door de koersstijging van de dollar de winst van Conotech kleiner kan worden.

2p 6 Leg uit dat door de koersstijging van de dollar de afzet van Voltax groter kan worden.

Opgave 3

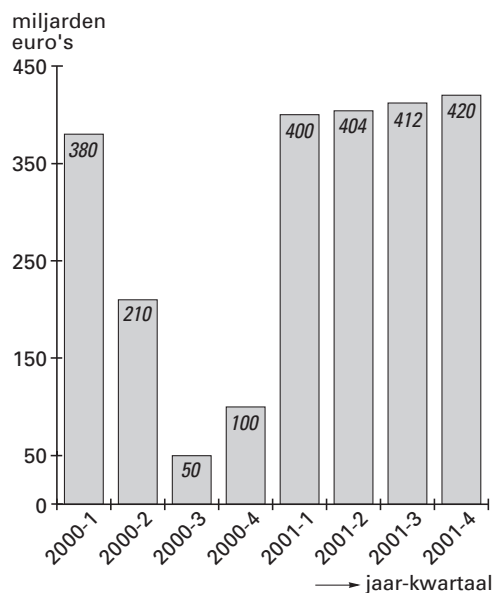
Herleefde spaarzin

In een land was in 2000 sprake van een bestedingsgolf waardoor de particuliere besparingen inzakten. In 2001 sloeg het economische klimaat om en dreigde er zelfs een recessie te ontstaan. Ondanks de lage economische groei nam de inflatie toe. Deze ontwikkeling stelde het consumentenvertrouwen*) zwaar op de proef. De particuliere besparingen namen in 2001 toe, ondanks de lage rente op spaarrekeningen van gemiddeld 3,2%.

*) het vertrouwen van consumenten in de toekomst dat invloed heeft op de bereidheid van consumenten om bestedingen te doen

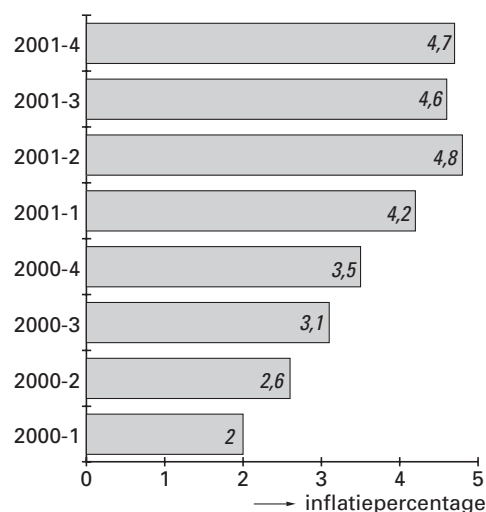
figuur 3

tegoed op particuliere spaarrekeningen aan het einde van het kwartaal

figuur 4

inflatie (prijsstijging ten opzichte van het overeenkomstige kwartaal van vorig jaar)

- In de tekst komt de functie van geld als spaarmiddel tot uitdrukking.
- 2p **7** Noem twee andere functies van geld.
- 1p **8** Welke conclusie kan men trekken op basis van figuur 3?
Kies één van de onderstaande antwoorden.
- In het kwartaal 2001-4 is 8 miljard euro op spaarrekeningen gestort.
  - In het kwartaal 2001-4 is 8 miljard euro van spaarrekeningen opgenomen.
  - In het kwartaal 2001-4 is 8 miljard euro meer op spaarrekeningen gestort dan opgenomen.
  - In het kwartaal 2001-4 is 8 miljard euro minder op spaarrekeningen gestort dan opgenomen.
- 2p **9** Leg uit hoe een afnemend consumentenvertrouwen kan leiden tot een toenemend spaartegoed van particulieren.

Hieronder staan vier uitspraken over de reële rente in 2001:

uitspraak 1

De reële rente is positief want het rentepercentage is groter dan nul.

uitspraak 2

De reële rente is positief want de particuliere besparingen nemen toe.

uitspraak 3

De reële rente is negatief want er is sprake van een lage rentevergoeding.

uitspraak 4

De reële rente is negatief want het rentepercentage is lager dan de inflatie.

- 1p **10** Welke uitspraak is juist?

Opgave 4

uit een krant:

Welvarend Drenthe

Drenthe is een provincie met veel natuurschoon, ruimte en rust: bijna driekwart van de provincie is landelijk gebied. In de rest van Nederland is dat iets meer dan de helft. Gaat al dat natuurschoon niet ten koste van de welvaart van de 468.000 Drentenaren? Dat valt te bezien.

Tussen 1995 en 2000 groeide het nationale product van Nederland met 17% en het Drentse provinciale product met slechts 10%. In de genoemde periode nam de bevolking in Nederland met 2,8% toe en nam de bevolking van Drenthe met 1,9% af. In 2000 was de participatiegraad¹⁾ in Drenthe 62% tegenover 64% in Nederland; de werkloosheid²⁾ lag in Drenthe toen met 4,8% boven het landelijk gemiddelde van 3,6%.

In 2000 bedroeg het besteedbare inkomen per Drentenaar € 20.900. Dat is minder dan de € 22.000 die de gemiddelde Nederlander te besteden had. De afgelopen jaren groeide het besteedbare inkomen per Drentenaar procentueel echter meer dan dat van de gemiddelde Nederlander.

¹⁾ beroepsbevolking in procenten van de bevolking van 15-64 jaar

²⁾ in procenten van de beroepsbevolking

Hieronder staan drie uitspraken over Drenthe:

uitspraak 1

In 2000 is het provinciale product per Drentenaar met meer dan 10% gestegen ten opzichte van 1995.

uitspraak 2

In 2000 zijn 4,8% van 468.000 = 22.464 Drentenaren werkloos.

uitspraak 3

Als de groei van het besteedbare inkomen niet verandert, zal het besteedbare inkomen per Drentenaar in de toekomst groter zijn dan dat van de gemiddelde Nederlander.

3p **11** Geef voor elke uitspraak aan of deze juist of onjuist is.

Bas en Anita discussiëren over de vraag of de Drentenaren in 2000 welvarender zijn dan de andere Nederlanders. Bas vindt van niet, Anita vindt van wel. Beiden hanteren blijkbaar een andere definitie van het begrip welvaart.

1p **12** Geef een verklaring voor de opvatting van Bas.

1p **13** Geef een verklaring voor de opvatting van Anita.

Opgave 5

Tennisclub 'De Broekhoek' gaat uitbreiden

Tennisvereniging 'De Broekhoek' heeft 500 leden. Dat zouden er veel meer kunnen zijn, want er staan 300 mensen op de wachtlijst. Het probleem is dat het tennispark op bepaalde uren overbezet is. 'De Broekhoek' werkt daardoor niet kostendekkend. Het gemeentebestuur vult met een subsidie het tekort aan.

Het verband tussen het ledental (Q), de totale kosten (TK in euro's) en de totale opbrengsten (TO in euro's) is als volgt:

$$TK = 20Q + 100.000$$

$$TO = 180Q$$

2p **14** Bereken het subsidiebedrag dat de gemeente aan 'De Broekhoek' betaalt.

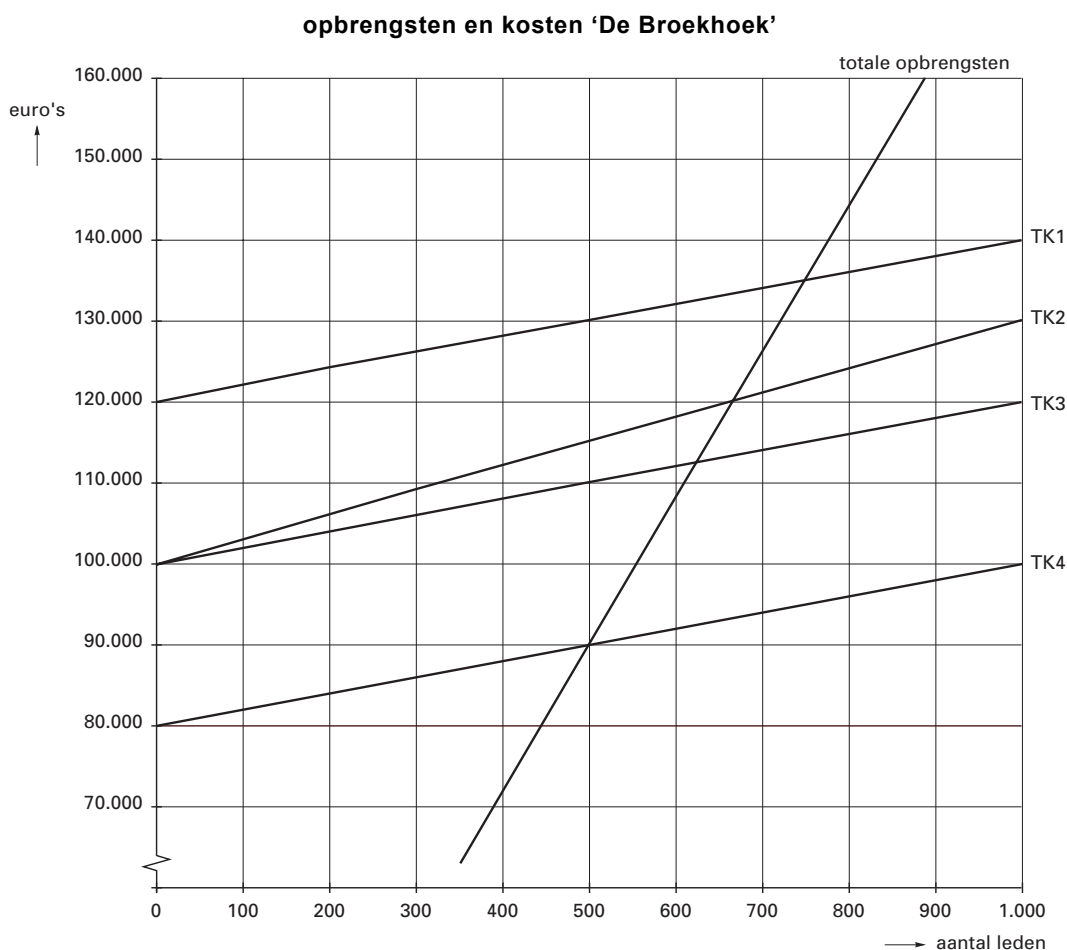
Het capaciteitsprobleem wordt aangepakt met een elektronisch pasjessysteem. Leden kunnen voor bepaalde uren baanruimte reserveren waardoor 200 mensen, die nu op de wachtlijst staan, kunnen worden toegelaten. Dit systeem kost € 20.000 per jaar. Het lidmaatschapsgeld blijft ongewijzigd.

In figuur 5 zijn de totale-opbrengstenlijn en vier totale-kostenlijnen getekend.

2p **15** Welke van de vier TK-lijnen is de totale-kostenlijn na invoering van het pasjessysteem?

2p **16** Werkt 'De Broekhoek' na invoering van het pasjessysteem kostendekkend? Verklaar het antwoord.

figuur 5

Opgave 6

Het is hier fantastisch!

De familie Kip viert elke zomer ergens in Europa vakantie. Het daarvoor beschikbare bedrag wordt helemaal opgemaakt. In 1995 was dat bedrag € 3.000. De familie Kip past dat bedrag elk jaar aan op basis van de Nederlandse consumentenprijsindex (cpi) van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS). In 2003 gaat de familie op vakantie in Portugal. Tijdens de vakantie wordt er niet gekookt en gaat de familie elke dag in een restaurant eten. Bij een vakantie in Nederland zou dat € 50 per dag kosten.

tabel 1

consumentenprijsindex in Nederland (1995 = 100)			
artikelgroep	wegingsfactor	prijsindex 2002	prijsindex 2003
voeding	18	108	111
kleding	6	105	104
huisvesting	34	116	121
recreatie en vervoer	22	107	110
overige	20	104	107
totaal	100	...	113

tabel 2

consumentenprijsindex van enkele artikelgroepen in 2003 (gemiddelde Europese Unie = 100)				
	melk, kaas en eieren	alcohol en frisdrank	gezondheidszorg	restaurant
Nederland	91	90	75	98
Portugal	89	64	86	68

- 1p **17** Hoe heet het onderzoek op basis waarvan het CBS de wegingsfactoren vaststelt?
- 2p **18** Bereken de consumentenprijsindex voor Nederland in 2002.
- 2p **19** Bereken het beschikbare bedrag van de familie Kip voor de vakantie in 2003.
- 2p **20** Is de familie Kip met eten in een restaurant in Portugal goedkoper of duurder uit dan in Nederland? Verklaar het antwoord.

Opgave 7

De meidengroep en de Lorenzcurve

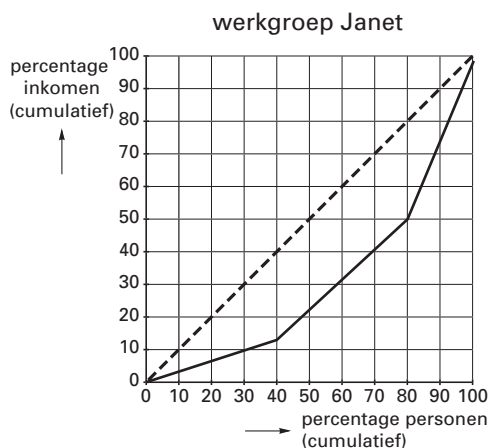
Tijdens een economieles maken werkgroepen van elk vijf leerlingen een Lorenzcurve van de inkomensverdeling van hun eigen groep. Een van die groepen bestaat uit vijf meiden. Ze hebben vastgesteld over welk bedrag ze gemiddeld per maand beschikken en dat in tabel 3 opgeschreven.

tabel 3

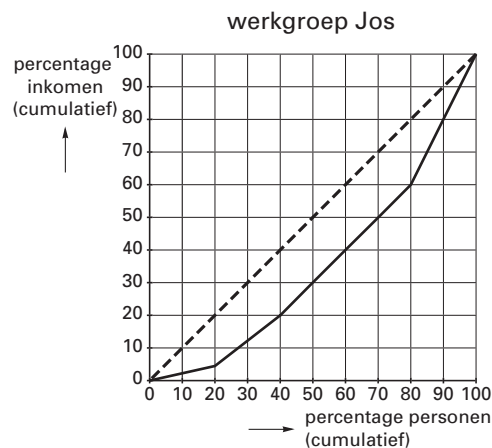
naam	gemiddeld maandbedrag
Mieke	€ 150
Elke	€ 300
Maïke	€ 225
Mariël	€ 450
Fleur	€ 375

Twee andere werkgroepen, de 'werkgroep Janet' en de 'werkgroep Jos', hebben hun Lorenzcurve al af.

figuur 6

figuur 7

- 4p **21** Teken in de figuur op de uitwerkbijlage de Lorenzcurve van de meidengroep. Laat de berekeningen zien.

Hieronder staan drie uitspraken:

uitspraak 1

De inkomens in de 'werkgroep Janet' zijn gemiddeld hoger dan die in de 'werkgroep Jos'.

uitspraak 2

De inkomensverschillen in de 'werkgroep Janet' zijn groter dan die in de 'werkgroep Jos'.

uitspraak 3

De inkomensverdeling in de 'werkgroep Janet' is rechtvaardiger dan die in de 'werkgroep Jos'.

- 3p **22** Geef voor elke uitspraak aan of deze juist of onjuist is.

Opgave 8

Terugtrekende overheid speelt andere rol

De Nederlandse overheid is de laatste decennia een andere rol gaan spelen in het economische proces. Lag vroeger de nadruk op de inkomensherverdelende functie van de overheid, tegenwoordig ligt die meer op de sturing van de consumptie en de productie in ons land. Die rolverandering heeft invloed gehad op de overheidsfinanciën (zie tabel 4). Zo is er een verschuiving opgetreden van directe belastingen – in 1991 nog bijna 53% van de overheidsontvangsten – naar indirecte belastingen. Sommige politici betreuren deze ontwikkeling. Zij stellen dat de overheid in haar nieuwe rol minder aandacht besteedt aan inkomensbeleid waardoor de inkomensverschillen na belasting groter worden.

tabel 4

overheidsfinanciën (bedragen in miljarden euro's)	1991	2002	% verandering
loon- en inkomstenbelasting	29,6	37,0	25
vennootschapsbelasting	9,7	19,1	97
overige belastingen op inkomen, winst en vermogen	2,4	5,6	133
accijnzen	4,5	8,0	78
omzetbelasting (BTW)	17,3	35,0	102
overige prijsverhogende belastingen	15,6	24,9	60
totale rijksinkomsten*	79,1	129,6	
totale rijksuitgaven	89,4	125,7	
totale rijksuitgaven in % van het nationale product	41	28	

* De niet-belastinginkomsten worden hier buiten beschouwing gelaten.

In de periode 1991-2002 is er economisch gezien sprake van een terugtrekende overheid.

1p **23** Hoe blijkt dat uit tabel 4?

Kies één van de onderstaande antwoorden.

- uit het feit dat de loon- en inkomstenbelasting relatief het minst is toegenomen
- uit het feit dat het verschil tussen rijksuitgaven en rijksinkomsten is afgenomen
- uit het feit dat het aandeel van de rijksuitgaven in het nationale product is afgenomen

2p **24** Bereken hoeveel procent van de totale rijksinkomsten in 2002 bestond uit directe belastingen.

2p **25** Leg uit dat de overheid met behulp van indirecte belastingen de consumptie kan sturen.

Bij ... (1) ... belastingen wordt geen rekening gehouden worden met verschillen in inkomen. Door een verschuiving van directe naar indirecte belastingen worden mensen met een laag inkomen relatief ... (2) ... belast dan mensen met een hoog inkomen. Dit heeft een ... (3) ... invloed op de inkomensverdeling na belasting.

2p **26** Wat moet in plaats van de cijfers worden ingevuld om een economisch correcte tekst te krijgen?

bij (1) directe / indirecte

bij (2) minder zwaar / zwaarder

bij (3) denivellerende / nivellerende

Let op: de laatste vragen van dit examen staan op de volgende pagina.

Opgave 9

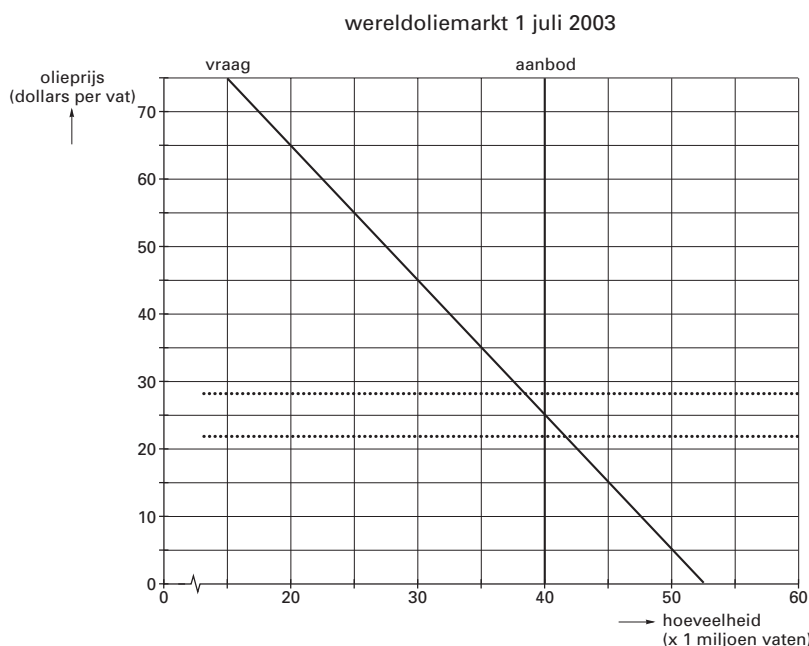
Olie te goedkoop

De OPEC is een organisatie van olie-exporterende landen met als doel afspraken te maken over de hoeveelheid aan te bieden olie. Omdat veel OPEC-landen grotendeels afhankelijk zijn van de olie-inkomsten, vindt de OPEC een sterk schommelende olieprijs niet aantrekkelijk. De OPEC ziet het liefst een olieprijs die niet lager is dan 22 dollar per vat en niet hoger dan 28 dollar per vat.

In figuur 8 is de denkbeeldige situatie op de wereldoliemarkt weergegeven op 1 juli 2003. Stel dat:

- in de tweede helft van 2003 de conjunctuur wereldwijd stagneert en dat bij een gelijkblijvend aanbod de olieprijs daalt;
- op 31 december 2003 de olieprijs op de wereldoliemarkt 15 dollar per vat bedraagt;
- begin 2004 de OPEC besluit in actie te komen om te proberen de olieprijs omhoog te krijgen.

figuur 8

De OPEC neemt 60% van het aanbod op de wereldoliemarkt voor haar rekening.

- 2p **27** Bereken het totale bedrag dat de OPEC-landen op 1 juli 2003 voor hun olie krijgen.
- 2p **28** In de tweede helft van 2003 verschuift op de wereldoliemarkt de vraaglijn van olie ...**(1)**... en de aanbodlijn van olie ...**(2)**...
Wat moet in plaats van de cijfers worden ingevuld om een economisch correcte tekst te krijgen?
bij **(1)** niet / naar links / naar rechts
bij **(2)** niet / naar links / naar rechts

Hieronder staan vier uitspraken met betrekking tot de OPEC en de wereldoliemarkt:

uitspraak 1

Een samenwerkingsverband als dat van de OPEC wordt een productiekartel genoemd.

uitspraak 2

Om de olieprijs omhoog te krijgen, moeten de OPEC-landen het aanbod van olie vergroten.

uitspraak 3

De actie van de OPEC om de olieprijs omhoog te krijgen, wordt een prijsoorlog genoemd.

uitspraak 4

Of de actie van de OPEC slaagt, is onzeker omdat ook andere landen olie produceren.

- 3p **29** Geef voor elke uitspraak aan of deze juist of onjuist is.

Einde